

УДК 27

Олійников Валерій

ПОЧАТОК ВІДДІЛЕННЯ ЗАХІДНОЇ ЦЕРКВИ ВІД СХІДНОЇ (1054)

Досліджуються причини початку розколу Християнської церкви (1054), що мають принципове методологічне, загальнотеоретичне значення і складають одну з необхідних передумов для правильного розуміння процесу історичного розвитку Християнської церкви.

Ключові слова: *етнографічні, політичні, релігійні причини розколу Вселенської християнської церкви, грецька і латинська церкви.*

Olijnykov V. Beginning of division of the West and East Christian Churches (1054)

The reasons of beginning of division of the Christian Church (1054) are investigated, which have fundamental methodological, general theoretical significance and constitute one of the necessary prerequisites for the correct understanding of the historical development of the Christian Church.

Keywords: *ethnographical, political and religious reasons for the split of the Ecumenical Christian Church, Greek and Latin Church.*

Олейников В. Начало оттделения Западной церкви от Восточной

Исследуются причины начала раскола Христианской церкви (1054), имеющие принципиальное, общетеоретическое значение и складывающие одну из необходимых предпосылок для правильного понимания процесса исторического развития Христианской церкви.

Ключевые слова: *этнографические, политические, религиозные причины раскола Христианской церкви, греческая и латинская церкви.*

У переломне для візантійської історії XI століття [5, с. 211], у період правління Костянтина IX Мономаха (1042–1055), ім-

ператора, який, на думку Кекавмена, знищив царство ромеїв [9, с. 289], відбулася подія, що згодом вважатиметься розколом Вселенської християнської церкви.

Оскільки процес виникнення двох світових центрів християнства привертає увагу багатьох науковців, то серед дослідників цього явища є українські (С. Головащенко, Д. Степовик), російські (Т. Барсов, М. Суворов), американські (Р. Бартлетт), німецькі (Р. Хюлс, Р. Шнейдер), французькі (Л. Брейє) та ін. вчені.

Метою дослідження є аналіз причин і приводу розколу Вселенської християнської церкви.

16 липня 1054 року легати Риму поклали на головний вівтар храму св. Софії грамоту померлого папи (тобто юридично незаконну) з відлученням від церкви патріарха і двох кліриків з їх неназваними «послідовниками». На чолі посольства, відправленого в Константинополь для вирішення питання про верховенство церков, Римської чи Константинопольської, був Гумберт де Сильва-Кандідський. До складу делегації входили єпископ Петро Амальфітанський і диякон-кардинал Фрідріх Лотарингський (майбутній папа Стефан IX) [14, с. 133–134], який під час свого понтифікату збирався відновити переговори зі Східною церквою.

Патріарх Михаїл Керулларій (1043–1058) у відповідь 20 липня 1054 р. зібрав собор у складі патріарха, 2 архієпископів, 12 митрополитів і 7 єпископів. На ньому за негідну поведінку в храмі були відлучені від церкви три члени делегації папи. Проте Римська церква в рішенні собору не згадувалася. На Західну Церкву або на Римського єпископа ця анафема не розповсюджувалася [15, с. 618]. ««Схизма» 1054 р. також не торкнулася інтересів суспільства і держави ані на Заході, ані на Сході та ще не слугувала ідеологічним виправданням ворожнечі – конфлікт ще не вийшов за межі кругів клерикалізму» [7, с. 18]. Для сучасників подія пройшла непоміченою. Дослідник питання розколу церкви Луї Брейє вважав, що «боротьба між Церквою Грецькою і Латинською здавалася людям XI ст. одним із тих інцидентів, що швидко забуваються, так що їх визнають мінливими, а не животно-творними подіями в організмі Церкви» [13, с. 201–203].

Ця історія набула незвичайного значення тільки тоді, коли до влади прийшов папа Григорій VII Святий (1073–1087), якого монахи прозвали «святим чортом» [6, с. 84] та який залізною

рукою навів у католицькій церкві порядок. За словами Р. Барлетта [3, с. 285], однією з улюблених біблійних цитат папи були слова з «Книги пророка Єремії»: «Проклятий, хто діло Господне робить недбало, і проклятий, хто утримує меч Його від крові!» (Єр. 48:10).

Проте було б історичною неправдою заперечувати наявність серйозних і глибоких богословських розбіжностей між двома половинами християнства. Ігнорувати їх неможливо: рано чи пізно вони вийшли б на поверхню. Так воно і трапалося, і тоді розділення, що вже відбулося, стало очевидним для всіх.

Причини розколу Вселенської християнської церкви, за словами Миколи Скабалановича, можливо поділити на три групи – етнографічні, державно-політичні, релігійні [8, с. 95–145]. Усі ці чинники, на мою думку, взаємопов'язані. Поділ Римської імперії на Західну та Східну, побудова Костянтином I у 324–330 рр. нової столиці імперії (Нового Риму) стали початком суперечок між греками і римлянами. Географічне віддалення різних і за характером, і за темпераментом народів, відмінності політичних і соціально-економічних умов призвели до також неоднакових шляхів феодального розвитку Візантії та Західної Європи. І в самій Вселенській християнській церкві виникають два центри: у західній Церкві носієм верховної релігійної влади стає Римський Папа, у східній – Константинопольський патріарх. Поступово з'явилися розбіжності в канонічних діях, обрядах, звичаях. Тому ми б назвали релігійні чинники «канонічно-догматичними».

Головною причиною розколу Церкви Т. Барсов [2, с. 121], М. Суворов [11, с. 78], Луї Брейє [13, с. 201–203] та ін. вважають боротьбу за владу між Римським Папою і Константинопольським патріархом. Після падіння Західної Римської імперії Візантія виступила як законна спадкоємиця Риму й претендувала на панівне становище в усьому християнському світі. До створення імперії Карла Великого доктрина Божественного походження влади візантійського імператора, повелителя усіх християнських народів остаточно утвердилася в самій Ромейській імперії та не заперечувалася у королівствах Заходу. Але поступово єдність католицької церкви зміцнилась на основі єдиних догматів і форм керування. Хранителем цієї єдності виступив Папа Римський. Папство, яке підсилило аскетичною реформою свій моральний авторитет на Заході та прививало соціокультурний проект Pax Christi, що

грунтувався на парадигмі універсалізму й підтримувався католицькою схоластикою, сподівалося отримати духовну владу і на Сході. Яскравим представником таких же прагнень, але тільки на Сході, був патріарх Михаїл Керуларій. За словами М. Сюзюмова, суворий і норовистий Михаїл конфліктував майже зі всіма імператорами, на час правління яких припадало його патріаршество [12, с. 12]. Патріарх вважав себе Вселенським патріархом і не визнавав верховенства папи над грецькою церквою.

Але, на наш погляд, це не причина, а привід. «Від 1054 року настала зовсім нова ситуація, якої не було ніколи раніше: через виявлену папою Левом IX і патріархом Михаїлом Керуларієм гордість і авантюру утворилося два світових центри християнства» [10, с. 203]. Вирішальне ж значення мали саме догматичні відмінності. Тобто в боротьбі між Константинопольськими патріархами і римськими папами за авторитет і владу в церкві, в умовах, за словами С. Головащенко, географічного, політичного, культурно-етнографічного, церковно-адміністративного розділення [4, с. 120] виникли канонічно-догматичні відмінності, що стали остаточним чинником розколу церкви.

Література:

1. Біблія: книги Священного Писання Старого та Нового Завіту: в українському перекладі з паралельними місцями та додатками / [перекл. Патріарха Філарета (Денисенко)]. – К.: Київська Патріархія Української Православної Церкви Київського Патріархату, 2007. – 1415 с.
2. Барсов Т. В. Константинопольский патриарх и его власть над русской церковью / Т. В. Барсов. – СПб.: Типография И. А. Ремезова, 1878. – 578+III с.
3. Бартлетт Р. Становление Европы: экспансия, колонизация, изменения в сфере культуры: 950 – 1350 гг. / Р. Бартлетт. – М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2007. – 432 с.
4. Головащенко С. І. Історія християнства: курс лекцій: [навч. посібник] / С. І. Головащенко. – К.: Либідь, 1992. – 352 с.
5. Дашков С. Б. Императоры Византии / С. Б. Дашков. – М.: Красная площадь, 1996. – 367 с.
6. Історія середніх віків: [підручник] / О. П. Крижанівський, О. О. Хірна. – К.: Акваілон-Прес, 2000. – 288 с.
7. Литаврин Г. Г. Геополитическое положение Византии в средневековом мире в VII – XII вв. / Г. Г. Литаврин // Византия между

Западом и Востоком: Опыт исторической характеристики / [ред. Г. Г. Литаврина]. – СПб. : Алетейя, 2001. – С. 11–47.

8. Скабаланович Н. А. Разделение церквей при патриархе Михаиле Керулларие / Н. А. Скабаланович // Христианское чтение. – 1885. – № 1–2. – С. 95–145.

9. Советы и рассказы Кекавмена / [подг. текста, введение, пер. и ком. Г. Г. Литаврина]. – М. : Наука, 1972. – 742 с.

10. Степовик Д. В. Візантологія: [курс лекцій] / Д. В. Степовик. – Івано-Франківськ, 2002. – 254 с.

11. Суворов Н. С. Византийский Папа / Н. С. Суворов. – М. : Унив. типография, 1902. – 164 с.

12. Сюзюмов М. Я. «Разделение церквей» в 1054 г. / М. Я. Сюзюмов // Вопросы истории. – 1956. – № 3. – С. 11–14.

13. Bréhier L. Le Schisme Oriental Du Xie Siecle (French Edition) / L. Bréhier. – Paris: Ernest Leroux, Editeur, 1899. – 312+ XXIX S.

14. Hüls R. Kardinäle, Klerus und Kirchen Roms: 1049–1130 / R. Hüls. – Tübingen: Max Niemeyer, 1977. – 425 S.

15. Schneider R. Innozenz der Dritte [nach diesem Titel suchen] / R. Schneider. – München: Deutscher Taschenbuch, 1960. – 158 s.